

Dagbok från USA

Anteckningar om en samhällsmodell i fritt fall

”Min gamla bild av USA som ett föregångsland, som ett samhälle som vi i Europa på punkt efter punkt borde närma oss, tyckte jag nu inte längre stämde. Det var snarare tvärtom. De europeiska länderna, och i synnerhet välfärdsstaterna i norra Europa, framstod som mer utvecklade samhällen.”

Dagbok från USA är en kritisk granskning av det amerikanska samhället. Det är delvis en dagbok från långa resor, den senaste från hösten 2011. Men framförallt är det en noggrann undersökning av den amerikanska samhällsmodellen, den som vi Europa så länge beundrat och apat efter. Det behöver vi inte göra längre menar författaren. Den moderna europeiska välfärdsstaten är på många sätt en överlägsen modell. Vanliga amerikanska familjer med medelklassinkomster har det normalt sämre än motsvarande familj i Europa (för att inte tala om de 46 miljoner fattiga som 2011 fanns i USA).

Karl-Henrik Pettersson är fd bankman, ekonom och författare. Han har tidigare skrivit uppmärksammade böcker på temat ekonomi och samhälle bland annat *Det herrelösa industrisamhället*, *Politikerna på efterkälken*, *Bankkrisen inifrån* och *Det exploderande storföretaget*. Han driver också bloggen www.karlhenrikpettersson.se

Dagbok från USA

Anteckningar om en samhällsmodell i fritt fall

Karl-Henrik Pettersson

För kommentarer, köp av pappersbok mm, gå till författarens hemsida
www.karlhenrikpettersson.se

Email-kontakt med författaren: karl-henrik.pettersson@telia.com

Dagbok från USA – Anteckningar om en samhällsmodell i fritt fall
Karl-Henrik Pettersson
Livrel Publishing AB, Alingsås

© 2012 Karl-Henrik Pettersson

ISBN 978-91-980195-0-6

Förord

Jag tror inte att den här boken hade kommit till om jag inte för två år sedan hade gjort en lång bilresa i USA. Jag upptäckte på ett sätt man inte gör på avstånd eller vid några korta besök i New York eller Los Angeles, att det fanns stora sprickor i det amerikanska samhällets fasad, att USA inte längre var så uppenbart ett steg före Europa på snart sagt alla områden som jag oreflekterat hade föreställt mig. För så hade det varit när jag en gång i tiden var ung forskare vid Stanford, när jag en tid bodde i Pittsburgh, och när jag med en gammal Ford under tre månader reste kors och tvärs över den amerikanska kontinenten. Och så hade det varit under karriärdecennierna när jag gjorde många resor i tjänsten till landet. Min gamla bild av USA som ett föregångsland, som ett samhälle som vi i Europa på punkt efter punkt borde närma oss, tyckte jag nu inte längre stämde. Det var snarare tvärtom. De europeiska länderna, och i synnerhet välfärdsstaterna i norra Europa, framstod som mer utvecklade samhällen.

Det hade tänt intresset. För att göra en lång historia kort har jag under två år läst om USA, skrivit om USA (på min blogg www.karlhenrikpettersson.se) och återigen gjort två längre resor till USA. Det har blivit 2000 mil på amerikanska vägar. Och mängder med möten med vanliga amerikaner. Den här boken är resultatet.

Vilket målet är med boken? Ja, egentligen bara att en läsare skall bli informerad om, och kanske också lite fascinerad av, det amerikanska dilemma. För det är verkligen ett dilemma. USA har idag, menar jag, en samhällsmodell i djup kris. Eller till och med i fritt fall nu när politikerna i Washington DC låst sig till handlingsförlamning. Det får långtgående konsekvenser. Eller *The End of Influence* som Brad DeLong, ekonomiprofessor och en av USA:s mest intressanta skribenter om politik och ekonomi, sammanfattar situationen (i titeln på en nyttkommen bok). Att USA:s inflytande håller på att minska i snabb takt är inget mindre än en revolution.

Det är också ett mål med boken att ge perspektiv på det vi själva har. Den som läser kommer, det är jag övertygad om, att sätta ett högre pris på den samhällsmodell som vi har i Sverige och i Nordeuropa mera allmänt. Det är faktiskt inte mycket av den amerikanska modellen som man numera vill ta med sig hem.

Groveda den 15 februari 2012

Karl-Henrik Pettersson

Innehåll

Förord
Dagbok 2009
Kapitel 2: Något är allvarligt fel med amerikansk politik
Kapitel 3: Varför ser det ut som det gör?
Kapitel 4: Framtiden: Tre essäer om tre stora politiska utmaningar
för USA
Dagbok 2011
Litteraturlista

För den som inte har så mycket tid

Det en läsare behöver veta för fortsättningen
Något är allvarligt fel med amerikansk politik – en sammanfattning
Varför ser det ut som det gör? – en sammanfattning
Framtiden: Tre essäer om tre stora politiska utmaningar för USA –
en sammanfattning
Dagboken 2011, sammanfattning ("Miami Beach")

Dagbok

Oktober-november 2009

Resan hösten 2009 gick genom fem av USA:s västkuststater (Kalifornien, Nevada, Arizona, New Mexico och Colorado). Det var inte ett helt slumpmässigt val av resrut. Det handlade om nostalgi i meningen att delar av den här resan gjorde jag för länge, länge sedan tillsammans med några andra Stanfordstudenter.

USA var för mig särskilt intressant den här hösten. Det pågick en intensiv, delvis hätsk, politisk debatt om det amerikanska vårdssystemet. Under flera år hade jag läst och skrivit om, och förundrats över, hur dåligt det amerikanska vårdssystemet fungerade med sina extremt höga kostnader och ändå dåliga resultat mått i hälsa. Att kommentera det jag under resan hör och läser om sjukvårdsdebatten blev den röda tråden i dagboken. Det var inte svårt att få inspiration. Sjukvårdsdebatten dominerade i högsta grad TV och andra media under de här fyra veckorna.

Det som följer är bara ett utdrag ur dagboken. Det triviala och personliga har jag skalat bort för att sätta fokus på de iakttagelser som handlar om det amerikanska samhället som en tillfällig besökare upplever det. Bortsett från smärre redigeringar är texten intakt, exakt så här skrev jag varje dag (för det mesta tidigt på morgonen "dagen efter"). Jag betalar ett pris för det. Det finns en del omtagningar och kanske några formuleringar som skulle ha blivit annorlunda om jag haft mera tid.

Monterey, CA, tisdag 13 oktober 2009

Det är tidig morgon, jag har ätit frukost, och sitter och tittar på Fox News. Det är högljutt (som det ofta är i amerikanska TV-debatter, inte minst när Fox är inblandade), och frågan gäller om senaten, eller rättare sagt finansutskottet i senaten, kommer att enas om ett reformförslag för det amerikanska sjukvårdssystemet. Det kommer att avgöras idag, den 13 oktober, och det står och väger. I går presenterade försäkringsbolagen uppgifter om att en reform kommer att höja premierna för en genomsnittsfamilj med \$1700 per år. Det var säkert ingen tillfällighet, försäkringsbolagen känner sig klämda och vill påverka. Deras utspel är en bricka i det politiska spel om sjukvårdssystemet som just nu går in i en avgörande fas på Capitol Hill. Det börjar brännas.

För en svensk är den politiska processen i USA svårfattlig. I Sverige lägger regeringen fram en proposition till riksdagen som efter utskottsbehandling tas upp till omröstning, en ganska rak och enkel väg för ett regeringsförslag att bli beslut. I USA är det mycket mer komplicerat. Politikerna i kongressen tar en mer aktiv roll i att själva forma förslagen än svenska riksdagspolitiker. Förslag om ett nytt sjukvårdssystem har inte bara senatens finanskommitté arbetat med. Det har också andra senatsutskott, och enskilda senatorer, gjort. Och parallellt pågår samma sak i representanhuset. Så vad som kommer att ske är att efter det att finansutskottet fattat sitt beslut idag skall i första steget det förslaget jämkas med andra förslag i senaten. På samma sätt pågår en jämkningsprocess i representanhuset och slutligen, någon gång mot slutet av året när de båda kamrarna i sin tur jämkats, kan i bästa fall ett förslag om en reform av det amerikanska sjukvårdssystemet bli lagfäst verklighet.

Om det kommer att lyckas? Ja, det återstår att se.

Det hade aviserats väderkras för idag. Det regnade också kraftigt när jag gick ut till bilen för att ge mig i väg. Jag hade planerat att fortsätta Highway 1, alltså "slicka" kusten upp mot San Francisco (men åka ös-

terut i höjd med Stanford för att komma till Palo Alto där jag hade förbokat mitt boende). Jag lämnade Monterey med Santa Cruz som närmaste mål, jag gissade att det handlade om någon timmas färd genom sanddynerna och jordbrukslandskapet. Det tog längre tid. Det var verkligt dåligt väder, kraftigt regn och blåst, och trafiken gick långsamt. Så småningom kom jag fram till Santa Cruz, tog en kaffe på Starbucks, och funderade igenom det kloka i att ge sig ut på kustvägen. Jag visste ju från färden upp mot Monterey att den här vägen är förhållandevis lite trafikerad, och det finns få avfarter och små möjligheter att få hjälp om det skulle krävas. Beslutet blev att avstå. (Jag har definitivt blivit gammal.) Och istället välja väg 17 mot San José. Det visade sig vara besvärligt nog med intensifierat regn (senare hörde jag att det hade kommit ca 100 mm i området) och blåst där man kör i skogen över Santa Cruz Mountain. Efter ett par timmar var jag framme i Palo Alto.

Den här dagen blev därmed kortare "on the road" än planerat. Men det gjorde samtidigt att jag fick tid att skriva lite mer om senatens ställningstagande som hade kommit under dagen. Det blev ett positivt beslut. Med 14 för och 9 emot.

Vad är det då för slags reform som finansutskottet har enat sig om? Ja, den består av tre delar. För det första skall försäkringsbolagen tvingas ta emot alla som vill ha en sjukförsäkring. Det verkar mer än självklart för en svensk men så är det inte i USA idag. Ett försäkringsbolag kan säga nej till en person som vill sjukförsäkra sig med hänvisning till hans eller hennes sjukdomshistoria. En mjukare variant är att försäkringsbolagen differentierar premien efter personens hälsotillstånd, det blir helt enkelt dyrare ju sämre utsikterna är så att säga. För det andra ingår vad man kallar individens uppdrag ("individual mandate"). Det betyder i korthet att alla medborgare i fortsättningen måste skaffa sig en sjukförsäkring. Den som inte gör det kommer att bli bötfälld. För det tredje finns det en del som syftar till att omfördela kostnaderna mellan generationerna. Och det finns en del annat.

Det bidde en tumme skulle man kunna säga. Det här är *inte* en radikal reform av det amerikanska vårdssystemet. Reformen kommer *inte* att väsentligt sänka kostnaderna för sjukvården (som andel av BNP). Reformen tacklar *inte* det grundläggande problemet med en för svag "efterfrågesida". Det har stått klart länge att ett av skälen till att sjukvårdskostnaderna ständigt stiger snabbare än BNP i USA är splittringen på finansieringssidan. De privata försäkringsbolagen har inte kraft att stå emot utförarsidans, sjukhusens och doktorernas, och läkemedelsbolagens krav på högre ersättningar. Slutligen, reformen ökar *inte* konkurrensen i försäkringsledet. (Hälsoutskottet i senaten har ett förslag om så kallad "public option" som eventuellt, om det skulle gå igenom, kan komma att öka konkurrensen.) Och det finns mer att säga.

Det som är positivt, för det finns naturligtvis saker som är bra, är att långt fler amerikaner kommer att ha sjukförsäkring om förslaget går igenom. Liksom att försäkringsbolagen tvingas bete sig civiliserat gentemot sina kunder. Det är också en öppning för mer långtgående förslag, de politiska kommentatorerna betraktar finansutskottets förslag som ett "golv". Det är vad som minimum kommer ut om det blir ett kongressbeslut framemot jul. Det slutgiltiga beslutet kan komma att bli mera radikalt.

Jag har till och från de senaste dagarna tänkt tanken att USA för mig inte längre är ett föredöme. Det tyckte jag för 43 år sedan när jag bodde här. Jag menar inte att jag då okritiskt accepterade allt amerikanskt. Men i stort var USA ett samhälle som jag vid den tiden tyckte i det mesta låg före Sverige och Europa i övrigt. Det kan jag inte säga att jag tycker nu. Visst, det finns all anledning att med beundran se på dynamiken i den amerikanska ekonomin. Entreprenörsandan, arbetsmarknadens flexibilitet, riskkapitalmarknaderna och mycket annat i ekonomin är mer utvecklat än i Europa. Men priset är för högt. Symptomen är många på att det amerikanska samhället har stora strukturella problem till följd av "dålig" politik. För de stora problem jag ser hand-

lar om att politikerna inte tar sitt ansvar. Underinvesteringarna i de gemensamma resurserna, till exempel vägar, är ett exempel. De stora ekonomiska orättvisorna ett annat. Det dåliga hälsoläget ett tredje. De snåla trygghetssystemen för medborgarna ett fjärde. Och, apropå det jag just diskuterat, att USA har ett dyrt, orättvist och ineffektivt vårdssystem som man dessutom har försökt reformera i snart 50 år utan att lyckas, är även det politikernas ansvar. Och också den här gången "bidde det en tumme" (om nu något i stil med finansutskottets förslag överhuvudtaget går igenom). Vilken slutsats blir? Ja, det tycks som om det amerikanska politiska systemet är ineffektivt i meningen att det inte förmår tackla de verkligt djupgående samhällsproblemen.

Bara en fundering.

*

ca 25 sidor är borttagna

Det en läsare behöver veta för fortsättningen

Utdraget ur dagboken är bara tänkt som en aptitretare. Av uppenbara skäl är det anekdotiska berättelser, förstahandsintryck och preliminära reflektioner. Bara på ett område, sjukvårdsfrågan, kunde jag som sagt lite mer när jag gjorde resan. Jag hade ganska noga studerat det amerikanska sjukvårdssystemet under arbetet med en bok om den svenska sjukvårdens organisation som gavs ut 2008 ("Så skulle det kunna bli", FSF, 2008).

De kommande tre kapitlen är mer analyserande. Det första, nästa kapitel, är ett antal nedslag i den amerikanska politiska verkligheten. Det kan först verka som om de olika delarna i kapitlet inte har något sammanhang. Det är en alltför snabb slutsats. Den röda tråden är de politiska tillkortakommandena, kongressens och presidentens oförmåga att ta sig an de allt mer uppenbara problemen i det amerikanska samhället. Den försummade infrastrukturen. Det allt större gapet mellan rik och fattig. Finanssektorns elefantiasis med så stora banker att de måste räddas av skattebetalarna ("Too-Big-To-Fail"). Västvärldens mest kostsamma sjukvård (utan att därmed långt ifrån åstadkomma västvärldens minst sjuka befolkning). Den allför stora statsskulden. Och viktigast av allt, oförmågan att komma till beslut i kongressen. Turerna kring det så kallade statsskuldstaket sommaren 2011 är ett konkret exempel. Det var en fråga som lätt borde ha kunnat lösas men som blev snudd på politisk hårdsmälta, och en kraftfull signal till marknaden om amerikansk politisk handlingsförlamning. Kort sagt, det verkar som om den amerikanska demokratin inte fungerar som den skall. Det är vad det kommande kapitlet i tolv avsnitt handlar om.

Artiklarna i kapitlet, liksom i de två kapitlen därefter, är alla publicerade på min blogg (www.karlhenrikpettersson.se) någon gång under 2010 och 2011 (utan att här alltid komma i tidsföljd), och alla researchade i meningen att jag har läst in mig på respektive fråga. Att de olika artiklarna är skrivna vid olika tidpunkter och därmed skall kunna stå för sig

själva, leder till att vissa frågor och vändningar, kanske till och med att vissa faktauppgifter, någon gång kan komma tillbaka i texten. Jag har försökt redigera bort upprepningarna men på några ställen finns de kvar, annars hade resonemanget i sammanhanget blivit alltför rump-hugget.

*

Är det något du vill kommentera av det du läst gå till min hemsida:
www.karlhenrikpettersson.se

Kapitel 2

Något är allvarligt fel med amerikansk politik

12 fragment från USA:s politiska verklighet

USA:s usla infrastruktur – och vad det antyder om det amerikanska politiska systemets otillräcklighet

The American Society of Civil Engineers (ASCE), man skulle kanske kalla en svensk motsvarighet för Föreningen Svenska Byggnadsingenjörer, publicerar regelbundet, senast 2009, ett betyg över tillståndet för amerikansk infrastruktur – vägar, broar, dammar, skolor, energisystem etc. Betyget blir underkänt, D. Det amerikanska betygssystemet går från A (utmärkt), till E (underkänt) med C som genomsnitt. D kan närmast kallas uselt.

2009 Grades	
Aviation	D
Bridges	C
Dams	D
Drinking Water	D
Energy	D+
Hazardous Waste	D
Inland Waterways	D-
Levees	D-
Public Parks and Recreation	C-
Rail	C-
Roads	D-
Schools	D
Solid Waste	C+
Transit	D
Wastewater	D-
America's Infrastructure GPA:	D
Estimated 5 Year Investment	
Need:	\$2.2 Trillion

ASCE beräknar i en separat studie från 2011 att dåliga vägar och andra transportsystem kostar den amerikanska ekonomin \$130 miljarder per år. Det är ett högt belopp, ungefär en procent av BNP. Det mesta förklaras av att dåliga vägar skadar fordonen och ökar kostna-

derna på annat sätt, resten hänförs till att transporterna tar längre tid. ASCE är inte ensamma om att ge ett uselt betyg. Enligt en studie med ett globalt perspektiv genomförd av Urban Land Institute och Ernst & Young, *Infrastructure 2011*, är omdömena om den amerikanska infrastrukturen hårda:

“The United States notably continues to lag its global competition— laboring without a national infrastructure plan, lacking political consensus, and contending with severe federal, state, and local budget deficits that limit options... In contrast with its global competition, the United States is lurching along a problematic course, potentially losing additional ground.”

World Economic Forum har vid några tillfällen publicerat omfattande och väljorda studier över olika länders konkurrenskraft. Den senaste rapporten publicerades 2010. Där hamnar den amerikanska infrastrukturen på femtonde plats, långt efter många av de främsta konkurrenterna i Europa och Asien (Tyskland plats 2, England 8, Frankrike 4, Japan 11, Singapore 5). Vad gäller "overall infrastructure quality", ett delmått i studien, kommer USA på plats 23, mellan Spanien och Chile.

Att amerikansk infrastruktur mätt efter nordeuropeisk måttstock är i dåligt skick det vet alla som till exempel kört bil, åkt tåg eller besökt en lågstadieskola i USA. ASCE:s låga betyg framstår i det perspektivet som relevant och väntat. Under lång tid, i vart fall sedan 1950-talet, har investeringar i infrastruktur i USA legat på ungefär halva den europeiska nivån. I Europa investerar vi i runda tal 5% av BNP i infrastruktur per år, i USA idag 2,5%.

ASCE beräknar att kostnaderna för att föra upp infrastrukturen i landet till över genomsnittet-nivån skulle komma att kosta \$2200 miljarder utslaget över en 10-årsperiod, fram till år 2020. Det är ett gigantiskt belopp, i runda tal 15% av USA:s BNP 2011. Det skulle vara som om

hela Sveriges produktionskapacitet skulle behöva användas under fem år.

Det finns en djupare liggande problematik. Talar vi om landstransporter har fokus under de senaste 50 åren legat på vägsystemet. De amerikanska politikerna gjorde under några decennier från mitten av 1900-talet och framåt mycket stora federala investeringar i vägar, det var då de flesta av Interstate-vägarna kom till, och den investeringen har sedan i allt väsentligt format det amerikanska transportsystemet på land. Eller uttryckt på annat sätt, det mesta i amerikanska landstransporter har kretsat kring bilen. Mått i genomsnittligt antal kilometer per år och fordon kör amerikanen 50% mer än medborgarna i något annat västland, närmast kommer Italien. Järnvägen har, relativt bilen och vägarna, varit satt på undantag, särskilt vad gäller persontrafiken. Idag, när dessa vägsystem har stora eftersatta underhållsbehov, när miljö- och klimatfrågorna pockar på andra transportsätt än bil och flyg, och när konkurrentländerna i både Europa och Asien satsar stort på höghastighetståg, framstår infrastrukturproblemen i den amerikanska ekonomin som mer grundläggande. Jag läste någonstans att Amtrak mellan Washington och Boston kommer upp i en genomsnittshastighet på 70 miles per timma. Franska TGV kör i genomsnitt 130 miles per timma mellan Paris och Lyon. Det är begripligt att författarna bakom *Infrastructure 2011* frågar efter en nationell strategisk plan för infrastrukturen.

Det ASCE gör med sin betygssättning är att sätta fingret på ett av de samhällsfenomen, underinvesteringar i och dåligt underhåll av infrastrukturen, som tydligast visar att USA:s politiska system befinner sig i en återvändsgränd. Eller som Stephen Flynn, välrenommerad forskare vid Council of Foreign Relations, uttrycker det när han läser ASCE:s betyg: "It's the kind of report card you would have expected on the eve of the collapse of the Roman Empire." Det säger det mesta.

Litteratur:

"America's transport infrastructure, Life in the slow line", *Economist*, April 28th, 2011;
"Infrastructure 2011: A Strategic Priority", 2011, *Urban Land Institute/Ernst & Young*, Washington, D.C.;
"2009 Report Card for American Infrastructure", *American Society of Civil Engineers*, March 2009;
"The Global Competitiveness Report, 2010-2011", 2010, *World Economic Forum*, Genève;

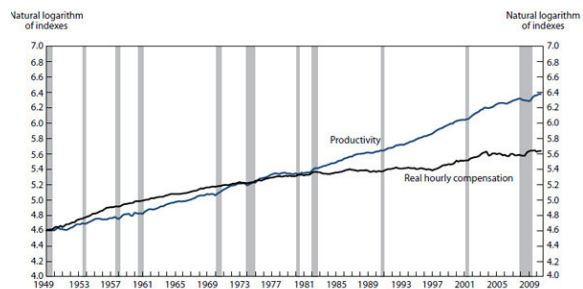
Publicerad: 1 september 2011

Det växande inkomstgapet – en utveckling som kan komma att sluta i social oro och politiskt kaos

Historiskt brukar det vara så att produktivitetens utvecklingen i ekonomin och lönerna följs åt, inte slaviskt från ett år till ett annat men över tiden och aggregerat för en bransch eller för ett helt lands ekonomi. Arbetar man effektivare, med högre produktivitet, betyder det alltså att reallönerna höjs. Och höjs i ungefär samma takt som produktiviteten höjs. Med produktivitet menas då, om vi använder en ekonoms språkbruk, förädlingsvärdet per arbetad timma. Förädlingsvärdet är skillnaden mellan värdet på det man producerar och kostnaderna för det man köpt av andra.

I en artikel i januari numret 2011 av *Monthly Labor Review* (Fleck et al, 2011) finns nedanstående figur som berättar att det nära sambandet mellan reallön och produktivitet i amerikansk ekonomi brutits under senare decennier. Att döma av grafen började de två kurvorna att fjärmas sig från varandra någon gång under 1970-talet. Därefter har gapet vidgats i stort sett varje år som gått.

6. Productivity and real hourly compensation, manufacturing sector, first quarter 1949-third quarter 2010

NOTE: The shaded bars denote National Bureau of Economic Research (NBER)-designated recessions.

Vad betyder det i praktiken? Ja, det är detsamma som att säga att den del av BNP-tillväxten som tillfaller kapitalet (alltså pengar som går till kapitalägarna för – förutom till vinst – till att betala räntor och kapitalförslitning) växer mycket snabbare än den del som går till löner. Visst, det kan för en kortare period vara samhällsekonomiskt begripligt och försvarligt att det blir så (till exempel om realräntorna, allt annat lika, stiger eller risken för kapitalet ökar av någon anledning). Men en trendmässig förändring under flera decennier som kurvorna i diagrammet visar är inte normalt, och kan inte förklaras med att kapitalägarnas kostnader eller risker har ökat. Konsekvensen blir att residualen, nettovinsten, ökar. Det blir mycket mera pengar att dela ut. Med andra ord, inkomstklyftorna i den amerikanska ekonomin vidgas genom att kapitalägarna tar en större del av kakan, och alla andra, inkomsttagare utan kapital, får en mindre del.

Eftersom också fördelningen av enbart inkomster av *arbete* (alldes bortsett från inkomster av kapital) i den amerikanska ekonomin under de tre senaste decennierna har blivit skevare, har de ekonomiska orättvisorna blivit ännu tydligare. I den ena änden av skalan finns en relativt liten hop höginkomsttagare, säg 20% av alla som har inkomst av arbete. De har ökat sina redan höga inkomster kraftigt från 1980 och fram till idag, delvis förklarad av att de också är aktieägare. (Aktiemarknaden har haft, logiskt nog som kurvorna i diagrammet ser ut, gyllene decennier sedan 1980-talets början.) I den andra änden av skalan finns gruppen fattiga som drastiskt fått se sina inkomster sjunka, många har förlorat sitt jobb och är arbetslösa. Och däremellan finns den stora massan av löntagare, genomsnittligt med en högst måttlig real inkomstökning efter 1980. Medianlönen för ett amerikanskt hushåll har sedan 1970-talets början och fram till idag i stort sett stått stilla i reala termer.

Att förklara varför det har blivit på det här sättet är fullt möjligt. Det handlar om vad globaliseringen, den tekniska utvecklingen och en politik som gör minsta möjliga för att rätta till en sned inkomstfördelning

åstadkommer tillsammans [det är något som jag kommer tillbaka till]. Det som är oroande med den förklaringen är att det inte finns något i sikte som på ett avgörande sätt bryter trenden. Inkomstskillnaderna, eller mera korrekt inkomstorättvisorna, i det amerikanska samhället kommer så långt man kan se att bli ännu större med tiden. Kommer det att vara möjligt om USA skall kunna behålla det nuvarande samhällskontraktet? Ingen vet med säkerhet. Att Tea Party-rörelsen vuxit fram med sådan kraft på bara ett par år är ett tecken på att samhällskontraktet är ifrågasatt av många. Tidsandan har beskrivits som "The Age of Outrage". Nästa steg är social oro. Ungdomsrevolten i England (som också är ett land med stora inkomstklyftor) i början av augusti 2011 kan vara en föraning om något som kan sprida sig till också USA.

PS. Bara för att undvika missförstånd. Den del av förädlingsvärdet som tillfaller kapitalägarna har vuxit även i andra västländer under den period vi talar om här. Globaliseringens och den tekniska utvecklingens krafter verkar på alla länder. Det är bara det att idag, efter mer än tre decenniers trendmässig utveckling i en enda riktning, är gapet mellan produktivitet och reallön ett snäpp större i USA än i andra länder. Till det kommer att de krafter som fördelar löneandelen i den amerikanska ekonomin har en tendens att gynna de med redan höga inkomster. Låglönesatsningar är inget som kännetecknar den amerikanska arbetsmarknaden. Dessa båda omständigheter gör att USA bland OECD-länderna blir en slags "*primus inter pares*" vad gäller graden av snedhet i inkomstfördelningen.

Litteratur:

Fleck, S. et al, 2011, "The compensation-productivity gap: a visual essay", *Monthly Labor Review*, January 2011;
Cohen, R. 2011, "The Age of Outrage", op-ed, *New York Times*, August 13, 2011;

Publicerad: 4 september 2011

Att USA blir fattigare av sina extrema inkomstskillnader glöms ofta bort

Granskar man bara den procent av hushållen med de allra högsta inkomsterna, kan man med en lätt överdrift tala om "Winners Take All". Efter skatt har den gruppen ökat sin andel av den samlade inkomstkakan med dryga 120% mellan 1980 och 2007. Gruppen med de 20% högsta hushållsinkomsterna har också ökat sin andel (men bara med mer måttliga 25%). Alla andra, fyra femtedelar av hushållen, har fått en minskad andel av de samlade inkomsterna. Det visar nedanstående bild (från Gilson & Perot, 2011).

Vad vidgade inkomstklyftor betyder socialt och för samhällskontraktet är en sak. Det är inte den frågan jag skall ta upp här utan den sneda inkomstfördelningens ogynnsamma effekter för tillväxten. Det är en ofta förbisedd effekt. Faktum är att en någorlunda jämn inkomstfördelning är bra för tillväxten. Ett land blir, allt annat lika, rikare om inkomsterna inte är orimligt snett fördelade. John Kenneth Galbraith, välkänd nationalekonom, talar till och med om skäliga inkomstskillnader som en grundförutsättning för en fungerande kapitalism. "En av de minst omtalade och mest obehagliga ekonomiska sanningarna för de riktigt förmögna är att en rimligt jämn inkomstfördelning i samhället är ytterst funktionell", som han uttrycker det.

Grunden för resonemanget är det som brukar kallas Says lag (efter en fransk 1700-talsföretagare och filosof, Jean-Baptiste Say), detta att ur försäljningen av varje produkt föds medlen för att köpa produkten på marknaden. För i det man betalar för varan ingår allt från materialkostnader, lönekostnader, räntekostnader och vinst (eller förlust) och det är, självklart, exakt det som krävs för att köpa varan. Så på aggregerad nivå, och för ett slutet system, gäller Says lag förutsatt att alla inkomster används för att köpa de varor som bjuds ut. Det är bara det att så ideal är inte världen. Den påverkas av hur tiderna är, vid dåliga tider blir de flesta försiktiga och väntar med att köpa. Och det påverkas av hur inkomsterna är fördelade i samhället.

Om en majoritet av alla inkomsttagare, säg 60%, känner att de inte har tillräckligt höga inkomster för att konsumera det de skulle vilja konsumera, och om de inte lånar för att konsumera, blir konsekvensen att efterfrågan i samhället sjunker och därmed, allt annat lika, BNP-tillväxten. Det följer av att när det finns så lite pengar i plånboken för en så stor del av befolkningen att det bara räcker för det allra nödvändigaste, ja då säljs det mindre varor, många företag får mindre att göra, folk får sluta sina arbeten och på samhällsnivå ökar arbetslösheten. Eller den vill åtminstone inte sjunka. Det är exakt den situationen vi har i USA idag. Bara med det tillägget att situationen är extra besvärlig eftersom 2008/2009 års kris radikalt sänkte värdet på de tillgångar som den här gruppen äger, i praktiken det egna huset. Genomsnittligt har priset för amerikanska småhus gått ned med mer än 30% sedan toppen 2006. Att värdet på ens tillgångar sjunker dämpar framtidstron, och försiktigheten ökar. För de familjer i den här gruppen som belånade sitt hus under go-go-åren i början av 2000-talet, och det var många, är läget än allvarigare. De skall, förutom till allt annat, också få fram pengar till räntor och amorteringar.

Efterfrågan kan sjunka också därför att de med *höga* inkomster, de som verkligen skulle ha råd att konsumera, kanske tycker att de har tillräckligt och föredrar att spara en stor del av sina inkomster. Att det blir så är ofrånkomligt om vi talar om dem med verkligt höga inkomster, säg den tiondels procent som tjänar mest, superinkomsttagarna. De kan rimligen inte konsumera mer än en mycket liten del av det de tjänar. Det är svårt att tänka sig att man kan äta, bo och leva för mer än några få miljoner dollar om året. Ändå tjänar vissa storföretagschefer och andra med superinkomster mycket mer än så, många tiotals miljoner dollar om året, eller till och med hundratals miljoner dollar. Och även om en person med superinkomster har råd att ha ett eget boende i all världens storstäder och på en massa mondäna ställen, eller köper konst för hundratals miljoner dollar, blir det i praktiken placeringar som vid försäljning ofta ger mera tillbaka än det de kostat

(inklusive driftskostnader). Eller också placeras pengarna som inte spenderas i finansiella tillgångar, till exempel aktier eller fonder, och inte så sällan, eftersom ansvaret ganska säkert är delegerat till professionella förvaltare, i utlandet där den förväntade avkastningen är högre än i USA. Det är klart att det inte är bra för den amerikanska tillväxten.

Till det kommer en helt annan aspekt på ett samhälle som det amerikanska som koncentrerar en stor del av inkomsterna i toppen. Det skapas en för ekonomin kostsam osäkerhet om hur höginkomsttagarna kommer att använda sina pengar. Om kanske 40% av de samlade inkomsterna hanteras av de redan rika, så är det i USA, är den osäkerheten ett reellt hot mot stabiliteten i ekonomin. Enligt klassisk nationalekonomi investeras och spenderas höginkomsttagarnas inkomster lika säkert som de pengar som går till livsmedelsaffären för vanligt folk. Så är det alltså inte i verkligheten. Höginkomsttagarna har en möjlighet att välja. När de varken spenderar eller investerar i den egna ekonomin på en nivå som motsvarar vad de tjänar uppkommer ett nytt jämviktssläge på grund av den minskade efterfrågan. Det skapar svängningar och osäkerhet i ekonomin.

Robert Reich, idag statsvetarprofessor vid Berkeley och tidigare bland annat arbetsmarknadsminister i Clinton-administrationen, har i en ny bok, *Aftershock*, en berättelse om Kenneth Lewis, 2007 VD för Bank of America, som illustrerar det här resonemanget med en nästan genial pedagogik:

"Consider the nearly \$100 million Kenneth Lewis earned as CEO of Bank of America in 2007, as he was leading the bank toward a subsequent bailout by the federal government. To spend it all, Lewis would have had to buy \$273,972.60 worth of goods and services every day that year, including weekends. If he had devoted twelve waking hours a day to the task, he'd have had to spend \$22,831 every hour, \$380.52 every minute..."

Now suppose Ken Lewis's \$100 million had instead been divided among five hundred people, each of whom took home \$200,000 that year. Assume that each spent \$150,000—hardly difficult in and around New York City, or in other big cities—and saved \$50,000. Total spending by those five hundred would have added up to \$75 million, most of it supporting jobs in the United States. Take the logic a step further. Suppose Lewis's \$100 million had been paid instead to two thousand people, each of whom took home \$50,000—just about what the typical American family earned in 2007. Each of those two thousand families is likely to spend all, or nearly all, of that money. The lion's share will be for services. Most of that \$100 million would have gone directly into the U.S. economy, sustaining jobs."

Vilken slutsatsen blir? Ja, om inkomsterna fördelas mera rättvist, så rättvist att den stora gruppen inkomsttagare känner att inkomsten man får räcker för de behov man har, betyder det i praktiken att samhälls-ekonomin närmar sig den ideala situation som Says lag beskriver. Den helt övervägande delen av den disponibla inkomsten används för att konsumera, och eftersom det gäller för kanske 80% av inkomsttagarna får det omedelbart positiva effekter på den samlade efterfrågan. Företagen får sälja mer, de anställer fler och ekonomin snurrar allt snabbare och BNP-tillväxten stiger. På köpet minskar den osäkerhet som följer av att man aldrig riktigt vet vad de rika gör med sina inkomster.

Resonemanget kan möjligen missförstås. Ingen hävdar att det inte skall finnas inkomstskillnader i ett samhälle och att vissa skall kunna ha mycket höga inkomster relativt genomsnittet. Det är bra för dynamiken och därmed tillväxten. Och så ser det ut även i de mest jämlika västländer typ Sverige. Det är de extrema inkomstskillnaderna – som i USA – mellan de rika i toppen och de fattiga i botten av inkomstskalan som leder till lägre relativtillväxt. Att dessa inkomstdifferenser dessutom ökar med tiden, det har de således gjort i USA under de gångna tre decennierna, bidrar till en psykologisk effekt som också sannolikt dämpar tillväxten.

Även om det finns ekonomer (och naturligtvis politiker) som hävdar att det positiva sambandet mellan extrema inkomstskillnader och lägre relativ tillväxt inte finns, har dessa i stort sett all empiri emot sig. Det finns gott om skeden i USA:s historia som visar att en mer jämn inkomstfördelning mycket väl kan gå hand i hand med hög relativ tillväxt, och det finns internationella data som visar samma sak.

Litteratur:

Galbraith, J. K., 1996, *Min ekonomiska historia*, Ordfront, Stockholm;
Gilson, D. & Perot, C., 2011, "It's the Inequality, Stupid!", *Mother Jones*, March/April 2011 Issue;
Reich, R. B., 2011, *Aftershock*, Vintage Books, New York;

Publicerad: 23 oktober 2011

.....end.....